

AZ EMLÉKEZÉS ÚTJAI

Kiskunfélegyháza lakosai közül olyan embereket választottam interjúim alanyául, akik különböző társadalmi háttérrel rendelkeztek, földrajzilag is viszonylag igen eltérő területen laktak, egymással tehát nem érintkeztek, nem voltak kapcsolatban, így különböző szemszögből láttatják történelmünknek ezt az eseményét. Első interjúalanyom egy szegény sorból származó parasztcsalád Félegyháza egyik tanyaközösségében élt. A második személy ezzel szemben egy olyan katonatiszt, aki már a második világháborúban tekintélyre tett szert, s ezt a tekintélyt sikerült megőriznie a későbbiekben is, a politikai változásoktól függetlenül. A második és harmadik interjú alanyokat úgy próbáltam kiválasztani, hogy életkoruk meglehetősen távol essen egymástól. Ennek a ténynek a tudatában próbáltam megvizsgálni az 1956-os eseményeken való részvételt és ennek lelki hatását, átélését. A harmadik beszélgetőtársam tehát akkor gyermekéveiben járt. A negyedik interjúalany bár nem félegyházi születésű, azonban már az általános iskolát is e városban végezte, s középiskolai tette életének sorsdöntő jelentőségű cselekményének bizonyult.

A fentiekben röviden felvázolt ismeretek tükrében próbáltam tehát vizsgálni az 1956-os eseményeket, melyek mindenféleképpen meghatározó eseményeknek bizonyultak a polgári és a paraszti sorban élők számára egyaránt, szemben olyan híresztelésekkel, melyek szerint nem tudtak semmit a tanyákon, kis városokban élő emberek a forradalom eseményeiről.

1. Rádi Ferencné és családja

Kiskunfélegyháza délen elterülő, külső területén, Selymes „központjában”, a Budapestet és Szegedet összekötő főút mentén élte át 1956 eseményeit Rádi Ferencné és családja. A föld nélküli család igencsak nehéz sort élt át már a két világháború időszakában is. A második világháborút követően a politikai, gazdasági és társadalmi változások következtében a család sorsa kissé jobbra fordult. Fiatal házasként Rádi Ferenc és felesége, Csizmadia Erzsébet napszámosként dolgozott a helyi téésznél, majd mind sokan mások a Petőfi Tsz sertésállományát gondozva egy téesz tanyán lakott a család.

A tanya lakóépülete a már említett főút mellett 20 méterre helyezkedett el. Mivel a család a szocialista állam által irányított termelő szövetkezet egyik tanyáján lakott (melyekből csak Selymesben több mint 20-at tartottak számon, ahol különböző gazdasági tevékenységeket ellátó családok kaptak meg lakóhely és munkahely gyanánt), különböző atrocitások érték 1956 október végén.

Kiskunfélegyházán, ugyanúgy mint az ország nagy részén sokan csak a rádióból értesültek a Budapesten történekről. A rádió hosszú évtizedekig meghatározta az emberek életét, innen értesültek a hírekről, eseményekről. Több nemzetiség életét alapvetően befolyásolta a rádió hatalma. A Rádi család is a média ezen ágán szerzett tudomást a sokáig vitatott eseményekről. A megalakult nemzetőrség tagjai fegyvert osztottak védelem szempontjából. A családfő is kapott egy puskát, melyet a disznók kihajtásakor is magával vitt. A család igen népszerű volt a tanyaközösségben, azonban október 26.-án a városbeliek közül többen kimentek a város tanyaközösségeibe, főként a központokba, ahol általában a tanyasi iskola, egy vegyes kereskedés, buszmegálló valamint egy kocsmá volt, sőt ezek legtöbbször még a mai nap is megtalálható. Minden ilyen központban felállítottak még az 1870–80-as években egy-egy jellegzetesen félegyházi feszületet is! Ezek az általában kovácsoltvas kerítéssel körülvett 4–4,5 méter magas feszületek általában kőből kifaragott mestermunkák szinte kivétel nélkül rendelkeznek gyönyörű Mária szoborral is. A vezetett szálát azért szakítottam félben, mert nélkülözhetetlennek tartom azt a belső hitet, vallásosságot, szeretet, hazaszeretet, emberséget és emberséget megemlíteni, mely ezen keresztekhez kötődik. Az 1956-ban mozgósított orosz katonák ugyanis Budapestre tartva alig álltak meg egy-két helyen. Általában vízért vagy üzemanyagért álltak meg. Ezek a „tanyaközpontok” pedig tökéletesen alkalmasak voltak az ilyen „pihenőkre”. A selymesi központban is található egy ilyen gyönyörű kereszt, melyet nagy odaadással gondoznak a helybeliek: kigyomlálják a környékét, lekaszálják a közvetlen közelében elterülő fűvet és virágot helyeznek el a kovácsoltvas kerítésen belül és kívül egyaránt. Az orosz katonák átvonulásakor a vallási különbségek ellenére a selymesi keresztnél sokan letépett virágot, mezei virágokat helyeztek el a keresztnél bízva Isten segédelmében, emlékezve az otthon hagyott szeretteikre. Ez mindenféleképpen egy megindító, megható és elgondolkodtató pillanatkép az 56-os események vizsgálatát illetően is. De térjünk vissza ahhoz az eseményszálhoz, melyet félbe hagytam. A városban lakók közül tehát páran kimentek a tanyaközpontokba, ahol a boltban és a kocsmákban fenyegették azokat akik a tésszel valamilyen kapcsolatban álltak, hogy:

„Verik már a csillagot! Égetik már a Pesten! Aggatják már a kommunistákat! Mán csak itten is bekövetkezik!”

Bekiáltoztak a tanyákhoz is, és természetesen a 2 gyermekes fiatalasszony féltette családját, főként azok után, hogy az út túloldalán elhelyezkedett kocsmában a mennyezetbe lőttek! A selymesi tanyaközösségben tehát nem ellenségeskedtek egymással, azonban a városban lakók különböző atrocitásokkal zaklatták a tanyasi parasztokat. Konkrét incidensre nem került sor, ugyanis nem volt személyes problémájuk a kint lakó parasztcsaládokkal, azonban az elmúlt 10 év atrocitásai, az elnyomás, a behajtások családok ezreit tették tönkre. Azok a ször-

nyúségek melyeket közvetlen vagy közvetve átéltek, megtapasztaltak, láttak kitörni látszott. Egy olyan belső feszültség kirobbanása következett be, melyet az egész nemzet átélt és valamilyen szinten magába fojtott egy évtizeden át. Természetes tehát, hogy a galambpadlásra menekült éjszakánként a család. A Rádi család eszmeiségben egyetértett a pesti és szegedi eseményekkel, ezt tanúsítja a családfő tette is október 28.-án, mely a egyébként a magyar vérmérsékletre és a magyarok egyéniségére kitűnő példa. A férfi ugyanis a budapesti fiatalok tetteivel szimpatizálva hangoztatta nézeteit és a kocsmában a mennyezetbe lőtt. Jellemző a kor politikai működésére, hogy a forradalmista nézetű parasztot egy lövésért és véleményének hangoztatásáért letartóztatták és kihallgatták, majd természetesen bezárták. Két nap múlva kiengedték a városházán működő kapitányságról. Ezek után a magyar vér ismét megszóllalt: énekelve visszament a kocsmába, majd az utcán dalolva ment végig a feljelentő házához tudtára adva annak szabadulását és hitében rendíthetetlenlenségét.

Munkájukban azonban a családot nem befolyásolták az események. A párnapos incidens kivételével minden nap ugyanúgy dolgozott mindenki Selymesben. A városiaktól tartottak, azonban mint említettem nem került sor személyes, konkrét incidensre. A fiatal lányokat azonban bújatták a szovjet katonáktól, a világháborús emlékek valamint a gyorsan szárnyra kapott riadalmak miatt.

A katonák megjelenése hirtelen történt. A Pestre haladó katonai alakulat a Rádi család tanyája melletti főúton haladt el. Több óráig vonult el hatalmas robajlással a szovjet hadsereg fővárosba küldött része. A lakóépülettől 60–70 méterre található ma is az a kút, melynek vize főzésre és ivásra nem igazán alkalmas, azonban a termények öntözésére és az állatok itatására igen. Ennél a kútnál állt meg a vonuló tankok egy része vízért. A Rádi család így közelről is látta a katonákat, melyek integettek a kerítés mögött megbúvó gyermekeknek és megköszönték a vizet. Először féltek tőlük, de miután látták, hogy a fiatal katonák csak inni állnak meg, mosolyognak és integetnek már bátrabban szemlélték őket. A családhoz nem mentek oda, csak messziről, a kúttól kiáltották be a „Buda” és a „köszönöm” szavakat. A fiatal, főként 18–20 éves katonák igen alultápláltak voltak. Az egyik kiskatona a háztól nem messze le is esett az egyik elhaladó tankról az árokba és meg is halt. Szegény fiatal testét társai felvették a tankra és úgy vitték tovább. Ekkor is megálltak a már említett keresztnél s a fiatal katona ruhájából egy darabot leszakítva a feszület kerítéséhez erősítették. A városban egyébként előszeretettel említik meg az orosz katonák gyermekszeretetét! Ezt a megállapítást több városban is hallottam már a forradalmat átélt emberektől.

A Rádi család a megtorlás következtében elvesztette megélhetésének nagy részét. Ennek oka természetesen a családfő említett tette volt, valamint az a jelentés mely radikálisnak bélyegezte meg a családot. A házaspár föld nélkül a lakóépület környéki területen megtermelt javakból származó csekély jövedelem, valamint a Félégyházán működő műanyaggyárban végzett munka révén nevelte fel gyermekeit. Szellemileg azonban továbbra is egyetértettek az akkor még forradalomnak nem minősített eseményekkel, eszmékkel.

2. Dávid László emlékezése

Az 1913-ban született Felvidéket és Erdélyt bejárt Horthy katona, Dávid László katonatiszti múltjával élte át 1956-ot. 5 kilométerre lakott a várostól. Ebben a tanyaközösségben is akadtak szép számmal olyan emberek, akik a budapesti eseményekkel szimpatizálva hangoztatták nézeteiket. Sajnos sokan részegen hözöngtek és nem tiszta fejjel, érzelmekkel, értelemmel álltak ki a forradalom mellett. Ebből a részegségből következett be a következő esemény is. A „padlás lesöpréseket” intéző behajtó igen szigorúan és kegyetlenül bánt a parasztokkal, ennek következtében 3-an október 30.-án összefogtak és este meglátogatták a behajtót. A családfőt, akit Medgyesinek hívtak (nem tévedés!) azzal az indokkal hívták el otthonából, hogy Károly Pál rendőrparancsnok hívhatja. A behajtó engedelmeskedett a parancsnak s az elindult a városba. Az úton azonban megállították Medgyesit és számon kérve az utóbbi évek kegyetlenségeit megkéselték. Otthagyták az út szélén, majd bementek a rendőrségre feladva magukat. Az arra járó tanyasiak találták meg a megkéselt férfit s vitték be Félegyházára a kórházba, azonban már nem lehetett segíteni rajta és meghalt.

Ezen tanyaközösségben azonban ténylegesen is több megmozdulás történt mint Selymesben. Itt járták a tanyákat október végén, hogy az embereket összegyűjtsék s a városban kisebb tüntetést szervezzenek. Dávid Lászlót testvére is hívta, hogy vegyen részt ezen eseményeken, azonban ő nem ment velük, mert „hamar volt az ordadália náluk”, vagyis gyorsan berúgtak. Ennek következtében nem is került sor a tüntetésre, a felvonulásra. 7 évig szolgált katonaként, s tisztii rangot kapva vonult vissza kényszerből a háború végén, így tehát tekintélye volt a helyiek körében. Tanácsstag volt Félegyházán, így őt bízták meg katona múltjára tekintettel, hogy szedje össze a fegyvereket melyeket kiosztottak, azonban ő nem szedte össze, mondván nem ő adta oda őket. Egy fiatal gazdát bízták meg végül a fegyverek begyűjtésével, akit puskatussal vertek meg a tanyákat járva. Szénakazalba és magtárakba rejtették el a lőfegyvert a magyar tanyasiak.

A városban történt eseményekről a tanyasi parasztok nem nagyon tudtak semmit. Ez egyaránt értendő Selymesre és Dávid László tanyaközösségére is. Minden alkalommal csak az események lezajlásával értesültek a Félegyházán történekről. Ennek természetesen több oka is van. A fő oka a spontaneitás, mely egyaránt a kiszámíthatatlanságot és a felvonulás, csillagrombolás sikerességét segítette.

3. Bajáki Tibor emlékei

Bajáki Tibor gyermekkorának ifjú éveit töltötte 1956-ban, de belevésődött emlékezetébe a rádióban lejátszott Himnusz és magyar katonadalok forradalmi hangulata. Egy gyermekkori emlék számára már csak a forradalom, azonban egész életét meghatározta az akkor országunkat lángtengerként végigsöprő dicső forradalom.

A forradalom idején még csak általános iskolás volt. A eseményekről rádióból értesülő család gyermeke a Petőfi Sándor iskolába járt, ahol a forradalom kijelen-

tésének következtében elmaradt az oktatás. Minden gyermeket hazaküldtek szüleihez, azonban sok gyermek a felnőtteket követve a városházához mentek, így tett Bajáki Tibor is. A városházán az újjáalakult és megválasztott bizottság tagjai mondtak beszédet, majd közzétették követeléseiket. Az összegyűlt tömeg 350–400 főt számlálhatott. A vörös csillagot este döntötték le a városháza épületéről, mely a Bugacról érkező busz után csapódott a Kossuth utca betonjára. A ledöntését hatalmas éljenzés kísérte! Másnap kiszabadították a városi bíróság börtönében raboskodó fegyenceket, valamint ledöntötték a Posta előtti szocialista emlékműről is vörös csillagot. A városban a Petőfi iskola melletti kúriában lakott az akkori orosz tiszt a városban, aki a város zavartalan működéséért felelt. A kúria bejárata mellett mindig állt két katona, a forradalom idején a tiszt semmilyen intézkedést nem adott ki, hagyta a tömeg felvonulását. Az orosz katonák bevonulásáig minden nap felvonulások, szónoklatok sora követte egymást. A legtöbb beszédet a városháza erkélyén, valamint a híres Segesvárról 1919-ben átmenekített Petőfi szobor előtt zajlottak. Számtalan Petőfi Sándor és Móra Ferenc alkotás hangzott el e ajkakon egy nemzet életérzését kinyilvánítva! Az orosz katonák megérkezésével a főutcát, a híres platános Kossuth utcát orosz tankok és harckocsik foglalták el. A városházát és a tiszti kúriát körülvették, biztosítva azok épségét és a rendet. Ennek ellenére azonban a félegyháziak újabb felvonuláson és szónoklaton vettek részt, melyet azonban sajnos a már felbátorodott orosz tiszt eloszlatott oly módon, hogy katonáival a levegőbe lövett! Talán ha minden városban a magyarok életük kockáztatásával vállalják az áldozatot és nem mozdulnak, ha tovább kitartanak a nemzetközi politika felfigyel e elnyomásra s történelmünk nem e gyalázat szerint alakul, melynek következtében számtalan honfitársunknak emigrálnia kellett Magyarországról, vagy haltak meg számtalan sokan a megtorlások következtében.

Ezt követően Félegyházán is abbamaradtak a forradalmi cselekmények, az embereket rettegésben tartották bevonulást követő események, és a rádióban bementek hírek és szörnyűségek. A bizottsági tagokat a városban letartóztatták, valamint összeszedték azokat a forradalmistákat és radikálisnak bélyegzett embereket akik nyíltan kimondták véleményüket ezen pár viszonylag szabadnak mondható nap leforgása alatt.

4. Zsákovits Lajos emlékei

A gyermekkorában átélt történelmi pillanatok életére is nagy befolyást gyakoroltak Bajáki Tiborra. Természetes, hogy egy gyermek számára ezen események igencsak mérvadóak, meghatározóak. Zsákovits Lajos azonban diákként máshogy élte meg 1956 eseményeit.

A horpácsi születésű, Mikszáth lányokkal 2 évig együtt nevelkedő Zsákovits Lajos 1950-ben volt negyedéves gimnazista Kiskunfélegyházán. Tanító édesapja Móra és Petőfi a városába küldte tanulni. Nagynénjénél volt kosztos diák már általános iskolás kora óta. Mint említettem 1950-ben volt végzős gimnazista, a politikai változások következtében 1948–49 folyamán az összes tanteremből

kidobták a feszületeket és helyükbe a vörös csillagot helyezték. Ez a szellemi befolyásolás valamint Levente oktató édesapjának radikális, klerikális megbélyegzése vezetett ahhoz, hogy 1950 márciusában az osztály által elkészített hatalmas vörös csillagot, melynek közepén Lenin, Sztálin és Rákosi domború gipszmintáját helyezték el; négy diák, négy barát felgyújtotta eme csillagot.

Az egyik fiúnak az édesapja Horthy katonaorvos őrnagy volt, a másíknak az angol–magyar bank alkalmazottja voltak a szülei, a harmadik diák pedig zsidó származású volt. Ezen háttérrel rendelkező ifjak szüleit, valamint természetesen őket is megbélyegezték és egy jelentés kíserte őket mindenhová, melynek következtében sajnos az elbocsátott szülők nem kaptak munkát, megbecsülést. Az ifjak ezen okok és a folyamatos atrocitások miatt márciusban egy délutáni napon gyakorlati alkalmazásban próbálták ki kémiai tanulmányaikat, s káliumklorát segítségével felgyújtották a vörös csillagot. Zsákovits Lajos a káliumklorátot a közeli patikából tudta beszerezni egy ismerős lány segítségével, hiszen „forradalom női résztvevő nélkül nem ér semmit”. A patikából tudta meg az ÁVH, hogy ki volt a tettes, így éjjel 3-kor vitték el otthonából a Wesselényi utcából a 17 éves Zsákovits Lajost. Barátait is felkutatták, így 8 embert vitték be végül a félegyházi rendőrkapitányságra, a városházára. Kikérdezték őket, majd másnap levitték az ifjakat Szegedre, a Tisza Szállóba, ahol az ÁVH központja volt. Egy hétig tartották őket a pincében, hol forró, hol hideg vizes fürdővel kínozva a megtört fiatalokat. Végül a négy politikai fogolynak minősített fiatait felvitték Budapestre a Markó utcába, ahol elkülönítve zárták be őket politikai bűnökkel gyanúsított emberek közé. Zsákovits Lajos egy vezérőrnagy, egy püspök, három egyetemi tanár és 13 katonatiszttal volt bezárva, akik közül mint később megtudta jó páran meghaltak nézeteik miatt. Szelepcsényi Istvánt is itt ismerte meg, akit kivégeztek Rákosi ellen tervezett merénylete miatt. Zsákovits Lajost 2 hétig tartották itt, majd 1 év börtönbüntetésre ítélte az a bíró, aki a Rajk perben is ítéletet hozott. A bírósági határozat következtében Ceglédre került a Fiatalkorúak Börtönébe.

Érdemes megfigyelni, hogy míg ez a négy diák egy általuk készített csillag lerombolása végett micsoda szörnyűségekben mentek keresztül, addig azok akik a Hősök Terén valaha állt, lerombolt történelmi templomunk helyén álló emlékműről ledöntötték a keresztet csak iskolai eltanácsolást kaptak büntetésül, tehát folytathatták gimnáziumi tanulmányukat egy másik iskolában. Az ideológia szemlélet ennyire eltorzult a politikai elnyomás következtében. Érthetetlen és szörnyű az az eseménysorozat, melyet eme négy fiatalnak kellett kiállnia 1950 és 1951 folyamán. Természetesen ez a tett végigkísérte szerencsétlenek életét, így több évig kellett küzdeniük, hogy leérettségizhessenek.

Zsákovits Lajos a félegyházi dohánygyárban tudott végül elhelyezkedni, s itt ismerte meg későbbi feleségét is, akit matematikából készített fel a gimnázium különbözetű vizsgájára 1956-ban. Az események menetéről ő is a rádióból értesült, ezek után bement a munkahelyére, ahol a munkások megvitatták a rádióban hallottakat, és azt tárgyalták, hogy valamit nekik is kellene tenniük Félegyházán. Zsákovits Lajos nem akart semmiben sem tevőlegesen részt venni, hiszen félt, hogy megismétlődik a 6 évvel korábban történtek, valamint természetesen féltette menyasszonyát is. Másnap azonban nem bent dolgozni, hanem kedvesével

október 26.-án bement a városba, ahol a Posta előtti szocialista emlékműről ledöntték a vörös csillagot. Elmondása alapján senkivel nem történt konkrét atrocitás. A nemzeti bizottság kiáltványát és beszédeit ők is meghallgatták, azonban az orosz katonák bevonulásakor nem tartózkodtak a város központjában és az említett figyelmeztető lövések alkalmával sem vettek részt a gyülekezésen. Hírt kapva a tiszakécskei mészárlásról barátaival és kedvesével a kórházba ment vért adni, hiszen 6–7 mentőautó körülbelül 14–15 sebesültet hozott a kórház sürgősségi osztályára. A Tiszakécskén felvonuló tömegbe 2 repülő többször belelőtt, melynek következtében többen meghaltak és rengetegen megsebesültek. A kecskeméti és kiskunfélegyházi kórházat azonnal riadóztatták, hogy el tudják látni a sebesülteket. Szerencsére Kiskunfélegyházán nem történt hasonló esemény.

A forradalmat követően Zsákovits Lajos továbbra is a dohánygyárban dolgozott, azonban ma is részt vesz az 1956-os megemlékezéseken. Gyertyát gyújt édesapjára, szeretteire, barátaira gondolva, akik életét ketté törte az a rendszer, mely a második világháborút követően egész Magyarországon hazafiak sokaságát tette tönkre, gyötörte halálra, végezte ki.

A megkérdezettek közül sokan ma is részt vesznek az 1956-os megemlékezésen, gondolva egykori magyar társaikra, kultikus emlékeket őrizve. Szakrális, belső lelki ünnep ez a számukra. Sajnos Trianonnal kapcsolatban nem mondható el, hogy lenne egy államilag elismert ünnepünk, de amíg az emberek megemlékeznek róla, szívükben őrzik a lángot, az emlékezés, a nemzet lángját, amíg nem engednek a piros, fehér, zöld lobogónkból, történelmi hagyatékunkból, kulturális örökségünkől, addig nem vehetik el tőlünk az összetartozás eme szép és csodálatosan magyar fonálát, az 1000 év fájdalmát felölelő történelmünket. Ennek a történelemnek része eme forradalmunk melyet sajnos vérbe fojtottak, eltiportak.

Nem az orosz katonákkal volt konkrét problémájuk a magyaroknak, hanem a 10 éve folyó hatalmi zsarnoksággal, a rendszer működésével, az elnyomással, a családok életének megtörésével, mely a forradalmat követően még erősebbé vált. Ezt a szomorú tényt szegezte le Nagy-Magyarország katonája, Dávid László bácsi is:

„A megtorláskor bujdosnia kellett a magyarnak saját hazájában!”